

HISTÒRIA

Pere Ramon Sassala, «savasséquia», i els drets sobre l'aigua a Lleida (segles XII-XIII)

pàg. 101-107

Josep Marfull Oromí

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

Pere Ramon Sassala, Savasséquia, va ser un dels personatges més importants de la Lleida de la segona meitat del segle XII. Possessor dels drets feudals sobre les séquies de Fontanet i Segrià, tradicionalment se l'ha considerat també constructor d'aquestes, d'acord amb una transcripció errònia del seu sobrenom, «Cavaséquia». El terme *savasséquia*, en canvi, és un manlleu de l'àrab *ṣāḥīb as-sāqīya*, i s'adopta en diferents indrets colonitzats a l'Aragó, València i Catalunya per designar un oficial encarregat de la gestió de les aigües. La particularitat del savasséquia lleidatà és que no és només gestor, sinó possessor dels drets feudals, que, després de diverses vendes, acabaran en mans de la ciutat.

ABSTRACT

Pere Ramon Sassala, Savasséquia, was one of the main characters in second half of the 12th century in Lleida. Holder of the feudal rights on both Fontanet and Segria channels, has been traditionally considered also constructor of them, following a mistaken transcription of his nickname as «Cavaséquia» (channel digger). Savasséquia, however, is borrowing from arabic *ṣāḥīb as-sāqīya*, which is adopted in various colonization sites within Aragon, Valencia and Catalonia in order to design an officer in charge for the management of the irrigation water. The particularity of the *savasséquia* in Lleida is that not only is him the manager, but the possessor of the feudal rights which, after some trades, would end in the hands of the city.

PARAULES CLAU

Pere Ramon Sassala, savasséquia, séquia de Fontanet, séquia de Segrià, colonització feudal.

KEYWORDS

Pere Ramon Sassala, savasséquia, Fontanet channel, Segrià channel, feudal colonisation.

INTRODUCCIÓ

La culminació de la conquesta de Lleida de 1149 duta a terme per les hosts de Ramon Berenguer IV de Barcelona i Ermengol VI d'Urgell va marcar l'inici de la colonització del territori, mitjançant el repartiment dels drets sobre tots els recursos de l'àrea circumdant la ciutat que podien generar una renda feudal per als conqueridors. Aquest repartiment tenia en compte tota la varietat de recursos naturals subjectes d'explotació, entre els quals hi havia, amb una importància vital, l'aigua.

En una clima àrid com el de la plana de Lleida, disposar dels drets sobre l'aigua que havia de permetre irrigar les terres de nova colonització tenia una enorme importància, i ja a la Carta Pobla de 1151 es té en compte aquest recurs garantint, a priori, l'accés franc a l'aigua dins el terme de la ciutat. Les séquies que regaven l'horta, però, acabarien aviat en mans privades, i l'ús de les seves aigües, subjecte a un cens.

Pere Ramon Sassala fou el personatge que va ostentar drets sobre les dues canalitzacions principals que alimentaven d'aigua l'horta de la ciutat, les séquies de Segrià i Fontanet, durant la segona meitat del segle XII. La seva tasca en la gestió de l'aigua d'ambdós recs li va valer l'apel·latiu de Savasséquia, amb el que apareix en bona part de la documentació. La historiografia l'ha considerat tradicionalment no només possessor dels drets i gestor, sinó constructor d'aquests dos recs, utilitzant la grafia «Cavasséquia», amb C-, per referir-se a ell.

CAVASSÉQUIA O SAVASSÉQUIA?

Al llarg dels anys, diversos autors han transcrit l'apel·latiu de Pere Ramon Sassala com a «Cavasséquia», amb una C- a l'inici de paraula. L'adopció d'aquesta grafia no és qüestió estètica, ja que canvia substancialment el significat del mot. El «Cavasséquia» s'interpreta com un derivat del verb *cavar* i, per tant, l'origen del sobrenom estaria en el fet d'haver estat l'encarregat de la construcció de les séquies obres les quals posseïa drets. Teira Vilar (TEIRA 1977: 96) manté que l'etimologia del mot al·ludeix a «cierta actividad creadora de acequias [...] como figura incluso de tipo general a quien se atribuye la realización de obras hidráulicas». També Lladonosa associa directament el terme amb l'acció constructiva dels recs, afirmant, en el cas de la séquia de Fontanet, que és «obra dels "cavasséquies" de la ciutat» (LLADONOSA 1974: 261).

Aquesta interpretació ha tingut un pes molt important que ha arribat més enllà de l'àmbit historiogràfic. Pere Ramon Sassala té un carrer dedicat a la ciutat de Lleida amb el nom de *Carrer de Pere de Cavasséquia*, ubicat al barri de Pardinyes (fig. 1). Va ser Joan Coromines (1996: 621) qui va introduir que el terme «savasséquia» és un derivat de *ṣāḥīb as-sāqīya*, entès com a 'guarda-séquies' o 'amo d'una séquia' tal com «salmedina» ho és de *ṣāḥīb al-mādīna*. Un dels exemples que utilitza Coromines és precisament una menció al savasséquia de Lleida el 1213, la més tardana cronològicament de les localitzades per a l'elaboració d'aquest article. En el camp de la historiografia, on en els darrers anys alguns autors han començat a utilitzar una variant amb Ç-, Ramon Sarobe parla dels «dos çavasséquies, Pere Ramon Sassala, àlies Çavasséquia, i Guillem de Bassella» (SAROBÉ 2011: 72), reproduint l'afirmació de Lladonosa segons la qual Alfons el Cast els hauria atorgat la senyoria de les séquies (LLADONOSA 1974: 262), fet del qual no existeix cap prova documental. També Eritja (ERITJA *et al.* 2006: 31) utilitza la grafia amb Ç-, però, com Sarobe, tampoc posa en dubte el fet que Pere Ramon Sassala fos l'autor de la construcció dels canals.

Fig.1. El carrer de Pere Cavasèquia, a Lleida.

Les mencions documentals de la segona meitat del segle XII i principis del XIII, però, utilitzen majoritàriament una Z- o una Ç- a l'inici de paraula: «Zavazecchia» (SAROBÉ 1998: doc. 414), «Zavacequia» (SAROBÉ 1998: doc. 537) o «Çavaçequia»,¹ amb una única excepció, en un document on apareix entre els signants com a «Kavacequia» (SAROBÉ 1998: doc. 473). A banda d'aquesta, figura també com a «Cavaséquia» en la còpia de la confirmació de la venda de la séquia de Segrià feta per Pere el Catòlic. Es tracta, però, en aquest darrer cas, d'un trasllat realitzat l'any 1691.² Per tant, els documents de l'època utilitzen molt majoritàriament la Z- o Ç-, i la C- (o K-) és o bé una excepció o bé és present en trasllats molt posteriors.

¹ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), ORB, GPSJJ, carpeta 87, perg. 2457.

² Arxiu Municipal de Lleida (AML), Llibre Verd Major, fol. 19r.

En el context general de l'expansió feudal en direcció al sud de la Corona d'Aragó als segles XII i XIII, tenint en compte el grafisme majoritari de la documentació d'època i que res, a banda de la transcripció del nom amb C-, associa directament el Savasséquia amb la construcció dels recs, cal concloure que la grafia amb S- (o, en el seu defecte, reproduint la Ç- dels documents) és la correcta. La grafia que s'utilitza en la redacció d'aquest article és Savasséquia, seguint l'exemple del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (COROMINES 1996: 621) i el d'altres autors que han tractat la qüestió en llengua catalana (ESQUILACHE i GUINOT 2014) adaptant el terme a l'ortografia catalana moderna.

DE ŞĀĤIB AS-SĀQIYA A SAVASSÉQUIA

Així doncs, el terme Savasséquia correspondria a un derivat de l'àrab *şāĥib as-sāqīya*, nom que rebia el funcionari encarregat de la gestió de l'aigua dels regadius en època andalusina. Tot i no aparèixer en la documentació andalusina anterior a la conquesta, el terme, amb diferents derivacions i diversitat de funcions, s'adoptaria en diferents territoris del que havia estat *Targ al-'Ala*³ i *Şharq al-Andalus*⁴.

El *zabacequia* apareix en diferents indrets del regne d'Aragó al llarg dels segles XII i XIII:⁵ per exemple als furs de Terol, el 1237, essent en aquest cas un treballador a sou dels possessors de les terres, que li pagarien dos diners per cap més una tercera part de les multes que ell mateix denunciés (ORTEGA i LALIENA 2012: 90).

En l'àmbit de la Catalunya Nova, a més del cas de Lleida, existeix també aquest càrrec a Horta de Sant Joan, mencionat a la Carta Pobla de 1165. Alfons el Cast atorgà als colonitzadors d'Horta els furs de la ciutat de Saragossa. Dins les disposicions, s'especifica que «ut habeatis ibi çavaçequia viccinaliter per manum vestra tam in meo quam in vestro dominio, et çavalmedina per manum mea habeatis» (FONT I RIUS 1969: doc. 126). Sembla ser que aquí podria associar-se a un càrrec amb certs atributs judicials en el regiment de les aigües de la séquia, com el salmedina els tindria en l'àmbit urbà.

És al Regne de València on més clara es dibuixa la continuïtat, almenys etimològica, del *şāĥib as-sāqīya* cap al *savasséquia*. El 1244, en un conflicte per la distribució de les aigües de reg entre els

primers colons cristians de Bairén i Benieto (prop del que a partir de 1248 seria Gandia), es criden els «çavaçequias» o «moros çequieros» perquè expliquin com es gestionaven els recursos hídrics en època andalusina (ESQUILACHE i GUINOT 2014: 68-69).

A la mateixa capital del regne, València, Jaume el Conqueridor hauria establert un savasséquia per al control i gestió dels regadius de l'horta de la ciutat, sense que es pugui determinar si el *şāĥib as-sāqīya* existia efectivament o no a la València almohade anterior a la conquesta (ESQUILACHE i GUINOT 2014: 77).

També al regne de Múrcia el terme «sobrecequiero» o «juez sobrecequiero», que apareix al segle XIV, tindria el seu origen en aquest terme àrab. Es tracta en aquest darrer cas d'una figura amb capacitat de resoldre plets sobre les aigües i amb oficials, sequiers, a les seves ordres (VIDAL 2008: 181). Seria un càrrec que adoptaria unes funcions anàlogues a les del *şāĥib as-sāqīya*, utilitzant en aquest cas un altre neologisme per tal de referir-s'hi (ESQUILACHE i GUINOT 2014: 74).

La denominació de «savasséquia» per a l'oficial encarregat de les aigües de rec no s'estendria molt en el temps. A València, per exemple, els termes «sobresequier» o, simplement, «sequier», comencen a utilitzar-se a partir de la dècada de 1270 i al llarg del segle XIV.

La denominació de «savasséquia» per a l'oficial encarregat de les aigües de rec no s'estendria molt en el temps. A València, per exemple, els termes «sobresequier» o, simplement, «sequier», comencen a utilitzar-se a partir de la dècada de 1270 i al llarg del segle XIV. Els «savasséquies» se segueixen mencionant al llarg de la baixa Edat Mitjana, però com a subordinats del sequier, de forma que el nom sí s'hauria mantingut, però les seves funcions serien molt diferents al savasséquia del moment immediatament posterior a la conquesta (GLICK 2003: 82).

³ Frontera Superior d'al-Àndalus, divisió administrativa que incloïa la vall de l'Ebre.

⁴ Sector oriental d'al-Àndalus, incloent el que després serien els regnes de València i Múrcia, a més de les Balears i Pitiüses.

⁵ Coromines (1991: 26) en recull una menció dels Furs d'Aragó (§ 315.1; c. 1300): «aqueu qui guarda el agua o la çequia, qui es clamado çavaçequia», i una altra menció de les Ordinacions d'Osca: «poner en cada un año un regador o cabecequia que trayga las aguas a los términos de la ciudad y las guíe y rija de día y de noche» (f. 116; *Diccionario histórico de la lengua española*, vol. I [1936], s.v. *cabecequia*). L'etimologia, de l'àrab *şāĥib as-sāqīya*, la pren de R. Dozy i W. H. Engelmann, *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*, Leyden, 1869² (s.v. *zabacequias*, p. 356).

PERE RAMON SASSALA, «SAVASSÉQUIA»

En la primera menció amb una datació concreta que es fa del personatge a la documentació escrita, aquest apareix ja amb el sobrenom de Savasséquia. Es tracta d'un repartiment de béns fet el 1182 entre Pere Hug de Cervera i Pere de Grada, on es mencionen unes «domibus Petri Raimundi Zavazechia» dins la ciutat, a la parròquia de Sant Llorenç (SAROBÉ 1998: doc. 414). La ubicació de les cases, al carrer de les Piques i prop de la porta de Boters, és a la zona on s'ubiquen les residències de les famílies de llinatges importants (SOL i TORRES 1974: 48).

Existeix un altre document, que podria ser anterior, en què el Savasséquia, junt amb un tal Domènec, atorga una concessió d'aigua per regar als templers de Corbins a canvi d'un cens (SAROBÉ 1998: doc. 186). Es tracta d'un pergami sense data, còpia de l'original, que Ramon Sarobe situa com a posterior a la primera menció referent a l'existència d'un comanador a Corbins, del 1168. L'altre element que podria servir per ubicar el document en el temps és Bernat de Tiner, preceptor de Corbins, que apareix fins a set cops a la documentació entre 1158 (SAROBÉ 1998: doc. 82) i 1174 (SAROBÉ 1998: doc. 243). La presència d'aquest personatge com a actor de l'acord del Savasséquia amb els templers de Corbins i signant del document porta a pensar que aquest no s'hauria de situar en una data molt llunyana a 1168 i, en tot cas, probablement anterior a 1182.

Pere Ramon Sassala ostentà diverses possessions a Lleida, a més dels drets sobre les séquies. A les cases mencionades el 1182 cal afegir-hi, almenys, un molí compartit amb Guillem de Basella (SAROBÉ 1998: doc. 644), dues parellades de terra al Segrià (SAROBÉ 1998: doc. 741) i una vinya a Fontanet.⁶ La situació privilegiada del llinatge dels Sassala a Lleida es veu reflectida també en la presència del fill de Pere Ramon, Pere, com a cònsol de la ciutat el 1202 (LLADONOSA 1974: 261).

L'última menció al Çavasséquia data de 1213, quan Pere el Catòlic confirma la venda que el mateix Pere Ramon havia fet de la séquia de Segrià a la ciutat de Lleida, que s'hauria produït segurament poc abans. Probablement seria mort ja el 1216, quan en un conveni per construir una séquia a Andaní és el seu fill Pere l'únic que figura al document, i Pere Ramon ja no hi apareix.⁷ Per tant, l'activitat de Pere Ramon Sassala, tenint en compte la documentació conservada, s'hauria allargat des de 1168, com a molt aviat (probablement alguns anys més tard, potser durant la dècada de 1170), fins poc abans de 1213.

L'ORIGEN DE LES SÉQUIES DE SEGRIÀ I FONTANET

Una de les principals accions dels colonitzadors feudals un cop es van fer amb el control del territori de Lleida va ser la construcció de grans recs que permeteren ampliar molt substancialment l'àrea potencialment irrigable en època andalusina. Les hosts comtals es van trobar amb una horta regada per la séquia d'Alcarràs, a la dreta del riu, i la séquia de Fontanet, a l'esquerra. En ambdós casos, la construcció de punts de captació riu amunt van permetre portar les canalitzacions a una cota superior, aixecant així la línia de rigidesa de les séquies. D'aquesta manera s'amplia l'espai irrigable i s'incrementa l'activitat molinera.

Séquia de Fontanet

El punt de captació original de la séquia de Fontanet es troba situat entre els termes municipals d'Alcoletge i Lleida, i la primigènia canalització hauria seguit aproximadament el traçat del camí de Grenyana. L'aigua, però, no s'hagués pogut aprofitar per al regadiu fins arribar al tram entre el parc de la Mitjana i el torrent de la Femosa, just a l'altra banda del pont, on hi havia la ciutat, ja que la cota dels terrenys per sota de la línia de rigidesa de la séquia els situa dins la zona inundable.

L'ampliació i la construcció d'un nou punt de captació entre Tèrmens i Vilanova de la Barca hauria permès irrigar una àrea més extensa, sobretot en el que seria la partida de Grenyana, entre el traçat actual de la séquia i el camí de Grenyana. Aquest nou rec confluiria amb l'antic al molí de Cervià, on, perdent uns nou metres de cota, utilitzaria la força de la caiguda de l'aigua per a la molinaria.

La construcció de la nova séquia s'ha de situar amb anterioritat a 1172, quan Ramon de Puigverd dona al monestir de Poblet una «peciam de terra ad ipsam Villam Novam qui est in termino Ylerde» que té, com una de les afrontacions, una «cequia vetula» (ALTISENT 1993: doc. 432) que no pot ser cap altra que la séquia de Fontanet en el seu pas per la Vilanova de Fontanet.

Les mencions a aquesta «cequia vetula» es repetirien posteriorment, com en la donació d'una vinya en concepte de dot matrimonial a Albarés l'any 1182, amb afrontacions «ex una parte in via que tendit a Albatarre,⁸ de alia in cequia vetera». ⁹ La menció d'una séquia vella s'ha d'entendre en contraposició a una altra de nova i, essent la construcció de la séquia de Torres, propera a

⁶ Arxiu Capitular de Lleida (ACL), Llibre Verd, fol. 239.

⁷ AML, Llibre Verd Menor, f. 117r.

⁸ S'identifica aquesta via amb el traçat de l'actual C230 que surt de la Bordeta en direcció a Albatàrrec, no amb l'actual Camí Vell d'Albatàrrec, que apareix en els documents de l'època com a *via o carrera de Tortosa*.

⁹ ACL, Llibre Verd, fol. 226v.

aquest sector, posterior a 1184 (MARFULL 2014), la nova ha de ser necessàriament l'ampliació de la séquia de Fontanet.

Séquia de Segrià

En el moment de la conquesta de Lleida, el 1149, existia a la dreta del riu Segre la séquia d'Alcarràs, que agafava l'aigua riu amunt de la ciutat i, passant per l'espai que quedava entre el mur i el Segre (seguint el traçat de l'actual rambla Ferran), permetria irrigar l'espai de l'horta de Rufeia, arribant fins al terme d'Alcarràs. Aquesta «cechia que discurrit ad Alcarraz» apareix ja documentada el 1164 com a afrontació d'un alou situat a Rufeia (SAROBÉ 1998: doc. 140).

Es documenta també una altra séquia a Almenar, segurament de dimensions més reduïdes, que es menciona a la Carta Pobla d'aquest indret. Es tracta d'un document fonamental, ja que serà la base de molts plets entre Almenar i Lleida pels drets sobre l'aigua de la llavors encara inexistent séquia de Segrià.

La construcció de la séquia de Segrià, que portaria l'aigua des del terme d'Almenar fins al terme de Lleida, hauria de ser anterior a 1172, quan ja apareix documentada una «cequia maiori» com a afrontació d'una peça de terra al Segrià, prop del molí de Pere Draper (SAROBÉ 1998: doc. 230). A partir d'aquest moment, es multipliquen les referències a l'existència del rec, però cap es refereix al moment de la seva construcció.

“

A partir d'aquest moment, es multipliquen les referències a l'existència del rec, però cap es refereix al moment de la seva construcció.

EL LLINATGE DELS SASSALA I ELS DRETS SOBRE L'AIGUA

Les diferents mencions referents a l'existència de les séquies de construcció feudal són la referència *ante quam* per a la seva construcció, ja que no es conserva cap tipus de documentació que pugui concretar amb més precisió la data de la projecció dels recs. Tampoc es pot precisar qui en va ser el responsable, ja

que Pere Ramon Sassala, a qui s'ha atribuït tradicionalment la construcció de les canalitzacions, apareix només com a possessor dels drets, mai pròpiament com a constructor.

Situat l'origen d'ambdós recs cap a 1170, com a molt tard, la figura de Pere Ramon Sassala no apareix a la documentació fins una cronologia lleugerament més avançada. Cert és que la ja citada concessió d'aigua per a reg als templers de Corbins podria remuntar-se fins a 1168, però es tracta d'una data *post quam*, i la data real podria ser uns anys posterior.

Pere Ramon Sassala no torna a aparèixer a la documentació com a possessor dels drets sobre l'aigua d'alguna de les séquies, aquest cop amb una data inequívoca, fins que, precisament, es desprèn de part d'aquests drets cedint la facultat de rebre «somatas nec astellas vindemie atque almutos annone quos vobis querebam pro cequiatico cequia de Sigriano» a canvi de mil sous jaquesos, que paga la ciutat de Lleida.¹⁰

El 1204, en termes semblants, la ciutat de Lleida també compraria a Pere Ramon Sassala (i a Guillem de Basella, amb qui aquest compartia els drets) el dret dels regants a no pagar cap cens «super vindemiam quam racione almodorum querebant in vineis quo irrigantur cequia de Fontaneto». El preu és, en aquesta ocasió, de quatre-cents sous jaquesos.¹¹

Amb sengles compres, la ciutat aconseguia que es complís efectivament el que resava la Carta Pobla atorgada a Lleida el 1151, en la que s'especificava que la donació incloïa, entre molts altres elements, «fontes et aquas» (FONT I RIUS 1969: doc. 79). Tot i aquesta concessió dels comtes, els drets sobre l'aigua havien romàs en mans privades durant el procés de colonització del territori. La primera acció de compra, a més, consistia tan sols en l'exempció de pagar certs censos sobre l'aigua, però no en adquirir la possessió efectiva de les séquies.

És per això que, encara el 1213, el rei Pere el Catòlic confirma la venda de la séquia de Segrià que Pere Ramon Sassala havia fet a la ciutat per un preu de mil morabatins. Els termes en què es redacta la confirmació no parlen ja de l'exempció del cobrament de rendes, com ho fan els anteriors, sinó d'això altre:

*ipsa cequia cum omnes exitibus et proventibus qui inde provenint et provenient vel debent aut debebunt aliquatens provenire teneatis potenter ac possideatis sine contrarietate in pace, sicut charta quam inde vobis fecit dictus Petrus Raymundi.*¹²

¹⁰ AML, Llibre Verd Menor, fol. 126v.

¹¹ ACA, ORM, GPSJJ, carpeta 87, perg. 2457.

¹² AML, Llibre Verd Major, fol. 19r.

Aquesta «charta», el document original de la venda, no es conserva, com tampoc es conserva cap altra que possiblement hagués pogut existir en termes semblants sobre la séquia de Fontanet.

Aquest document, però, no acaba amb la relació dels Sassala amb les séquies de l'horta de Lleida. El 1216, Pere Sassala, fill de Pere Ramon, figura encara com a «prefecto cequie et paciariis» en un acord per a l'ampliació de la séquia de Segrià portant el punt de captació riu amunt i fent passar un tram del rec per Andaní. La vinculació del llinatge amb l'aigua de reg s'allarga encara fins 1229, quan Miquela, filla del ja difunt Pere, ven:

*omne dominium, ius et racionem districtum et accione que habeo et habere debeo racione Petri de Ça Sala defuncti patris mei vel aliqua alia racione in tota cequia sive aqueducto que fluit a Noguera usque ad terminum de Alcarraç et usque ad Sicorim.*¹³

És a dir, ven els drets sobre la séquia de Segrià heretats del seu pare per 750 morabatins d'or.

No es conserva cap referència documental als drets sobre la séquia de Fontanet posterior a la primera compra de l'exempció dels drets de sequiatge que fa la ciutat de Lleida el 1204. És aquest un document molt similar al de la venda dels drets de la séquia de Segrià el 1190. Per tant, és plausible pensar que, si la ciutat de Lleida va haver de pagar dos cops més (1000 morabatins cap a 1213 i 750 més el 1229) pels drets sobre una, haguesin existit transaccions semblants amb l'altra.

La possessió de drets feudals dels Savasséquia sobre les séquies que gestionen és un fet excepcional al llarg del territori per on s'estén aquesta denominació durant els segles XII i XIII. Tant a l'Aragó (ORTEGA i LALIENA 2012) com al regne de València (ESQUILACHE i GUINOT 2014), el savasséquia és un oficial encarregat de la gestió de les aigües, mai el possessor efectiu dels drets sobre els recs.

La documentació disponible no permet saber com va adquirir Pere Ramon Sassala la possessió dels drets sobre ambdues séquies, ni tampoc en quin moment i per què va començar a rebre l'apel·latiu de *savasséquia*. Sense cap altra dada, no és possible establir cap conclusió sobre les raons d'aquesta particularitat.

Cal destacar, finalment, a més de tots els drets exercits sobre les séquies de Segrià i Fontanet, la compra, el maig de 1204, dels molins de Coniaquera per part de Pere Sassala¹⁴ per 1000 morabatins. Aquests molins s'ubicarien dins el sistema hidràulic

de la séquia de Torres, a l'extrem sud del terme de Lleida, prop del torrent de la Femosa. Poc més tard, l'agost del mateix 1204, la catedral li va comprar els drets sobre els mateixos molins per 1200 morabatins,¹⁵ obtenint així un important benefici en un període curt de temps.

CONCLUSIONS

Tot i la titularitat pública de les aigües dins el terme de Lleida que semblava assegurar la Carta Pobla de 1151, les primeres notícies que tenim sobre les séquies que reguen l'horta a banda i banda de la ciutat mostren que aquestes es trobaven en mans privades. L'ostentador dels drets sobre ambdós canals és Pere Ramon Sassala, anomenat Savasséquia, junt amb Guillem de Basella en el cas de la séquia de Fontanet, i sembla que, almenys en un inici, amb un tal Domènec a la séquia de Segrià.

Tot i que la historiografia ha atribuït tradicionalment a Pere Ramon Sassala la construcció d'ambdues canalitzacions, existeix un buit en el registre documental que no permet confirmar ni desmentir aquesta hipòtesi. De fet, associar l'obra constructiva a la figura del Savasséquia s'ha basat principalment en una transcripció errònia de l'apel·latiu amb què se'l coneixia, utilitzant la grafia *Cavasséquia* en comptes de *Savasséquia*.

El mot *savasséquia*, que s'ha de considerar la transcripció correcta, és un manlleu de la terminologia àrab per designar l'oficial encarregat de la gestió dels sistemes hidràulics en diverses zones de conquesta i colonització de la Corona d'Aragó durant els segles XII i XIII. Es documenten casos tant als regnes d'Aragó i València com a la Catalunya Nova, mentre que més al sud, al sector d'Oriola i Múrcia, d'influència castellana, s'adopta el terme «sobrecequiero» com a neologisme per a designar un càrrec amb unes atribucions segurament molt semblants. El cas de Pere Ramon Sassala a Lleida, però, destaca sobre la resta per la seva condició no només de gestor dels regadius, sinó de possessor efectiu dels drets feudals sobre les séquies que gestiona.

Com passa en el cas de València, l'ús del terme *savasséquia* no s'allargaria molt més enllà de la conquesta feudal. A la descendència de Pere Ramon Sassala, vinculada encara als drets sobre les aigües en diversos àmbits, no se la coneix ja amb aquest apel·latiu, tot i mantenir drets sobre les séquies i, segurament, alguna funció de sequiers, i del segle XIII ençà l'encarregat de les aigües serà anomenat simplement *sequier*.

¹³ AML, Llibre Verd Menor, fol. 139v.

¹⁴ ACL, Llibre Verd, fol. 343r.

¹⁵ Ibídem, fol. 343v.

La documentació conservada sobre els savasséquies no és, en general, abundant, i tampoc ho és en el cas de la ciutat de Lleida. En el moment actual l'origen tant de l'ampliació feudal de la séquia de Fontanet com de la construcció de la séquia de Segrià és incert. Es pot determinar només que existien cap a principis de la dècada de 1170, fet que porta a pensar en una obra immediatament posterior a la conquesta i fonamental per al procés de colonització de la plana de Lleida.

Si va ser Pere Ramon Sassala l'encarregat de l'obra o no, si va ser el mateix monarca qui li va concedir els drets o els va adquirir mitjançant una compra no es pot determinar amb la documentació disponible. És també de difícil interpretació el fet que a Lleida el savasséquia fos, al mateix temps, possessor dels drets feudals sobre les séquies, a diferència de la resta de casos documentats.

BIBLIOGRAFIA

- ALTISENT (1993): Agustí Altisent, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, Barcelona, Abadia de Poblet.
- COROMINES (1991): Joan Coromines, *Diccionario critico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, vol. VI.
- COROMINES (1996): Joan Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, vol. VII.
- ERITJA *et al.* (2006): Xavier Eritja, Pau Plana i Montse Sánchez, *Records d'un rec urbà: la séquia de Fontanet i el molí de Sant Anastasi o de Vilanoveta*, Lleida, Ajuntament de Lleida.
- ESQUILACHE i GUINOT (2014): Ferran Esquilache i Enric Guinot, «La gestió tècnica de la irrigació en les hortes històriques valencianes: el sequier, dels orígens a la desaparició (segles XIII-XVII)», *Millars: espai i història*, 37, p. 59–99.
- FONT I RIUS (1969): Josep Maria Font i Rius, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- GLICK (2003): Thomas F. Glick, *Regadío y sociedad en la Valencia medieval* [edició ampliada i revisada respecte a la traducció de 1988], València, Biblioteca Valenciana.
- LLADONOSA (1974): Josep Lladonosa, *Història de Lleida*, Tàrraga, F. Camps Calmet.
- MARFULL (2014): Josep Marfull, «Un sistema hidràulic feudal en el valle del Segre: la acequia de Torres», dins C. Sanchis-Ibor *et al.* (eds.), *Irrigation, society, Landscape. Tribute to Thomas F. Glick*, València, Universitat Politècnica de València, p. 155-171.
- ORTEGA i LALIENA (2012): Julián Ortega i Carlos Laliena, «Formas feudales de especulación agraria: villas, viñas y acequias en el sur de Aragón», dins Josep Torró i Enric Guinot (eds.), *Hidráulica agraria y sociedad feudal*, València, Publicacions de la Universitat de València, p. 79–102.
- SAROBE (1998): Ramon Sarobe, *Col·lecció diplomàtica de la Casa del Temple de Gardeny: 1070-1200*, Barcelona, Fundació Noguera.
- SAROBE (2011): Ramon Sarobe, *Història de Rosselló de Segrià*, Lleida, Pagès.
- SOL i TORRES (1974): Román Sol i Mª Carmen Torres, *Historia de un canal: 1147-1974*. Lleida, Artis.
- TEIRA (1977): Francico Javier Teira Vilar, *El régimen jurídico de aguas en el llano de Lleida (siglos XII a XVIII)*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- VIDAL (2008): Francisco Vidal, «La transmisión del uso y gestión del agua de al-Ándalus al mundo cristiano», dins Fátima Roldán i Mª Mercedes Delgado (eds.), *Las huellas del Islam*, Huelva, Universidad de Huelva, p.161-187.